

Innledning

Av Sonja Erlenkamp, Guri Amundsen, Rolf Piene Halvorsen og Eli Raanes

Til tross for at det første belegget for norsk tegnspråk i bruk er nesten 200 år gammelt, begynte forskning på norsk tegnspråk først på 1980-tallet, da den norske tegnspråkpioneren Marit Vogt-Svendsen skrev om norsk tegnspråk som et fullverdig språk. Hun fulgte i fotsporene til den amerikanske språkviteren William C. Stokoe, som i 1960 argumenterte for at amerikansk tegnspråk var et språk på lik linje med de talte språkene.

Det har ikke alltid vært en selvfølge å se på norsk tegnspråk som et språk med en verdi i seg selv. Det norske tegnspråkets historie er preget av at storsamfunnet i beste fall har sett på tegnspråk som et hjelpemiddel for døve til å tilegne seg norsk, og i verste fall som primitiv gestikulering som satte norske døves språklæring på spill. Likevel har norsk tegnspråk eksistert i minst 200 år.

Da den første norske døveskolen ble opprettet i Trondheim i 1825, underviste den døve læreren Andreas Christian Møller på tegnspråk. I skolens 50-årsberetning fra 1875 beskriver Sigvald Skavlan sentrale trekk ved det tegnspråket som ble utviklet av og var i bruk blant de døve i Trondheim. Dette er den første beskrivelsen av norsk tegnspråk og er i internasjonal sammenheng blant de første arbeidene som beskriver strukturer i "de døves språk". Selv om vi altså finner en tidlig form for anerkjennelse av norsk tegnspråk, var denne forståelsen på det nærmeste fraværende i omgang med og i undervisning av døve i en periode på nesten nøyaktig 100 år, mellom 1880 og 1981. Grunnen til dette var en felles oppfatning i den vestlige verden om at tegnspråkene var en trussel mot døves talespråklige utvikling og dermed deres integrasjon i det hørende samfunnet. Denne oppfatningen kom tydelig til uttrykk i en avstemning på en døvelærerkongress i 1880 i Milano, hvor det blant annet ble vedtatt en resolusjon om at tegnspråk ikke lenger burde brukes i undervisning av døve

elever. Dette hadde også konsekvenser for bruk av tegnspråk i andre sammenhenger og ikke minst for den samfunnsmessige holdningen til tegnspråkene. På lik linje med andre tegnspråk ble norsk tegnspråk et "undergrunnsspråk" som primært ble brukt av døve seg imellom, et minoritetsspråk storsamfunnet hadde liten kjennskap til.

I dag er det ikke lenger tvil om at norsk tegnspråk og de andre tegnspråkene er naturlige, fullverdige språk med egen grammatikk. Norsk tegnspråk (NTS) er en del av den norske kulturarven, slås det fast i Stortingsmelding 35 2007/2008 "Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk". Det anslås at norsk tegnspråk i dag brukes av om lag 4500 døve tegnspråkbrukere, og det samlede språkmiljøet av tegnspråkbrukere i Norge har blitt anslått til 16 000 personer. Vi vet at norsk tegnspråk har dialektale forskjeller i alle fall på leksikalsk nivå, at tegnspråklig ungdom har sitt ungdomstegnspråk, og at tegnspråk brukes innen stadig flere domener som igjen fører til en utvikling av språket. I løpet av de siste tiårene har norsk tegnspråk blitt langt mer synlig i det norske samfunnet, og en hel generasjon har vokst opp med nyheter på tegnspråk like før Barne-TV på NRK1. Språksynet som har løftet fram døves språksituasjon som en språklig minoritetsgruppe, har etter hvert fått gjennomslag. I dag omtales norsk tegnspråk språkpolitisk som en del av den norske kulturarven, og språket har nettopp blitt en del av Språkrådets ansvarsområde.

I Norge har tegnspråkfaget vokst siden det første emnet i norsk tegnspråk ble tilbudt på Lingvistisk institutt på Den allmennvitenskapelige høgskole ved Universitetet i Trondheim på midten av 1980-tallet. I dag finnes det studietilbud innen tegnspråk og tolking ved tre høyere utdanningsinstitusjoner i Norge: Universitetet i Oslo, Høgskolen i Sør-Trøndelag og Høgskolen i Bergen, men fagmiljøet er ennå lite. Det forskes på norsk tegnspråk og tegnspråkbrukere innen ulike fagfelt som blant annet språkvitenskap, pedagogikk, sosialantropologi og sosiologi. Innenfor språkvitenskap har det i de siste årene vokst fram et lite forskermiljø som anvender teorier fra kognitiv lingvistikk på temaer som bruk av ikonisitet i forbindelse med konseptualisering av metaforer, grammatiske fenomen som tegnstilling og tegnklasser, og diskursstrukturer. Også andre teorier og perspektiv på tegnspråk brukes i dag, blant annet på temaer som imperativ, språkplanlegging og språkutvikling.

Artiklene i dette temaheftet av *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* gjenspeiler noe av bredden innenfor norsk tegnspråkforskning. Heftet starter med Lønning og Holtens beskrivelse av et forsøk på språkplanlegging på 1970-tallet,

en viktig periode i tegnspråkets historie. På den tiden ble det forsøkt innført en kunstig og standardisert visuell kommunikasjonsform som skulle erstatte de norske døves naturlige tegnspråk og gjøre tilegnelsen av norsk lettere. Lønning og Holten undersøker hvorvidt denne perioden har påvirket holdningen til norsk tegnspråk blant tegnspråkbrukere i ulike aldersgrupper. Det viser seg at ulike aldersgrupper har ulik holdning avhengig av sin egen opplevelse av denne perioden med språkplanlegging.

Deretter følger en kort skisse av språkmodellen som Erlenkamp har utviklet de siste ti årene for å beskrive strukturer i norsk tegnspråk. Språkmodellen er stadig under utvikling, men brukes allerede av flere i inn- og utland i beskrivelser av tegnspråk.

I sin artikkel gir Selvik en innføring i den delen av kognitiv lingvistisk teori som flere forfattere i dette heftet bygger på, deriblant Amundsen, Halvorsen, Erlenkamp og Raanes. Selvik viser hvordan tidsuttrykk i norsk tegnspråk kan forstås på bakgrunn av metaforiske skjemaer, og bidrar dermed til en økt forståelse av visuelle strukturer i tegnspråk generelt.

Raanes drøfter et grunnleggende trekk i tegnspråk: bruken av tegnrommet. Hun viser hvordan ulike modaliteter – visuelt versus taktilt tegnspråk – utnytter tegnrommet på forskjellige måter, og hun beskriver hva dette betyr for meningsdanningen ved bruk av de to variantene av norsk tegnspråk.

Erlenkamp gjør en analyse av grunntegnstillingen i norsk tegnspråk og konkluderer med at det ikke finnes én, men to grunntegnstillinger som er avhengige av to ulike meningsdanningsmekanismer. Videre viser hun at norsk tegnspråk har ulike typer setningskonstruksjoner avhengig av den konseptualiserte hendelsestypen og meningsdanningsmekanismen som blir brukt.

Halvorsen og Amundsen tar for seg et sett av tegn som fungerer som diskursmarkører, og viser deres ulike funksjoner i tekstdanning. Dette arbeidet er et skritt mot en større forståelse av tekststrukturer i norsk tegnspråk.

Slowikowska Schröder undersøker om NTS har en egen imperativform av verbet. Resultatene hennes gir både et innblikk i hvordan imperativformen i NTS ser ut, og hva som skiller den fra andre verbformer, som sitatformen. Hun viser at nonmanuelle markører har en tydelig funksjon i å skille ulike verbformer.

Slowikowska beskriver aspekter ved den leksikalske og fonologiske språkutviklingen hos et lite, døvt barn med døve foreldre. Observasjonene sammenlignes med andre undersøkelser av barns språkutvikling på tegn-

språk og talespråk. Funnene gir innblikk i både likheter og forskjeller mellom tegnspråklig utvikling og talespråklig utvikling helt i starten av språkutviklingen og åpner dermed opp for en bedre forståelse av modalitetseffekten på språktilegnelse.

Artiklene i dette heftet viser at tegnspråkfaget har kommet et godt stykke på vei, men det er mange ubesvarte spørsmål igjen. Forskning på og dokumentasjon av norsk tegnspråk bærer fremdeles preg av et ungt forskningsfelt, der forskningen blir gjennomført av små fagmiljø under oppbygging. Det mangler for eksempel ennå mye forskningsbasert kunnskap om og materiell knyttet til språkopplæring. Selv om en tegnordbok til pedagogisk bruk er under utvikling ved Møller-Trøndelag kompetansesenter, finnes det ennå ingen språkvitenskapelig fundert norsk tegnordbok. En korpusdatabase for norsk tegnspråk mangler også, noe som er under utvikling for mange europeiske tegnspråk for tiden. Det er heller ikke gjennomført forskning på tegnvariasjon som dialekter, sosiolekter osv.

Det er viktig at kunnskap, og da spesielt forskningsbasert kunnskap om norsk tegnspråk, gjøres tilgjengelig og løftes frem. Redaksjonskomiteen for dette temaheftet vil derfor rette en stor takk til *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* for denne muligheten til å belyse ulike sider ved norsk tegnspråk. I tillegg vil vi takke alle bidragsyterne for deres innsats for å gjøre forskningsbasert viten om norsk tegnspråk mer tilgjengelig for det generelle språkvitenskapelige publikum i Norge.

Trondheim våren 2011

Sonja Erlenkamp, Guri Amundsen, Rolf Piene Halvorsen og Eli Raanes